

Elvek – Könyvek – Folyóiratok

Báró Brandenstein Béla : Művészetfilozófia. Budapest, a Szent István Társulat kiadása, 1939. 442 oldal.

Tíz éve már, hogy türelemmel várjuk: mié' fejlődik a philosophia perenniss új hajtása, Brandenstein Béla báró bölcselete. A nagylendületű munkának és kivált elindítójának járó figyelem alapján vizsgáljuk meg fejlődését.

Tíz év alatt valóban fejlődött Brandenstein Béla — szélességben. Kévszóból értő magyar embernek ugyan elriasztó az a tömeg betű, ami német nyelvű Grundlegungjaiban (Gehaltslehre, Gestaltungslehre, Wirklichkeitslehre—Metaphysik), Művészetfilozófiája első kiadásában, sok ki-sebb tanulmányában és Az ember a mindenségben, mint összefoglaló műben található. Eleinte nehezen is születtek róla bírálatok, mert olyan téves képzet tartotta vissza az embereket, hogy túlzott »érzékenység« mutatkozik tudományos berkekben... De Várkonyinak a Minervában, Peter Wustnak a Széphalomban, Bartók Györgynek a Szellem és Életben, Hegedűs Lórántnak a Budapesti Szemlében megjelent bírálatai az igazságot eléje helyezték az érzékenységnek, s így kívánunk szólni mi is ez is-mertetésben.

Grundlegungjaiban a valóság beszövését tartja feladatának. Egyetemes rendező elveket keres a szétágazó valóság és az élet főbb nyilvánulatainak megragadására. A valóság felé fordultában a fejlődést szellem-fejlődésnek fogja fel. Lét és érvény összetartozók, s a lét, a valóság megelőzi az érvényt. A valóság beszövésére kész és nagy matematikai jártasságra valló hálózata van a tartalom-forma-alakzat trinitásában s háromszor hármas polarizációjukban. Velük legyőzöttnek tartja a logícizmust, melyet az egészséges realizmusnak kell felváltania. Az individuális lényeket összehasonlító fogalomalkotással ismeri meg. Pauler logikai elveit is ebbe az irányba tolja el. Az azonossághoz is van hozzátennivalója, az összefüggést már a rendszerbeilleszkedés törvényévé szélesíti, az osztályozás annyira kihangsúlyozott elve helgett pedig a Bedingungot, a feltételezés tiszta metafizikai elvét vezeti be. És ezek nemcsak ismereti alapelvek nála, de ismereti alapelvek is csak azért lehetnek, mert a létezhetős törvényei. A tartalom mozzanata kapcsolja össze őket, mint a reális egyetemesség formakapcsolódása. De a magyarázata egyszerűen ilyes: a formák üresek, tehát egyetemesek. Ki-

jelentésszerűen mondja azt is, hogy a tárgy az öntudatban egyszerű adottság alakjában felmerül, s csupán a redukcióval bizonyosodunk meg helyességéről. Formakombináció nem előzheti meg, tehát a következményekből kell kihámozni az előfeltételeket. Ebben a matematikai kalkulus és a teljes hittel vallott totikus metafizika állnak rendelkezésére. Ebből az egyetemes formalizmusból születnek aztán a kizárólagos kategóriák és a szintén kizárólagos rangsorozatok.

Metafizikájában a tiszta anyag tartalmában betölti a teret (Die reine Masse füllt gehaltlich einen Raum aus, ist ein auch gehaltlich bestimmter, also gefüllter Raum: das ist ihre metaphysische Undurchdringlichkeit). Ez az áthatolhatatlanság az anyagnak abból a sajátosságából ered (szerinte: van), hogy a tért betölteni törekszik. Tehát a térbetöltés maga az áthatolhatatlanság (G. III. 233.) Végtere pedig a tér csupán az anyag alakulata, egymás nélkül tehát nincsenek. Az idő pedig sajátos tartalomalakulata a változó valóságnak. Végérvényesen megmondta már Szent Tamás: non solum est ens, sed vivens... unde et tempus est numerus, metrus. A kérdés kétségeit pedig az égi metafizikára bízva... A térben a mozgás szellemi tevékenység, rendező erő. Mi, mint tudatos teremtmények mindig szellemi haladást és erőhatásokat tapasztalunk. A testi organizmusoktól befolyásolt alkotásokba az emberi tudat kiemelkedő szabadságot visz... A passzív térrel szemben az idő maga a mozgó tevékenység. Éppen azért az áttörhetetlen s örök térrel szemben fogyatékos valóság. A tér abszolút s csupán a testek helyei relatívak benne. Ebben a permanidési térben az anyag feladata a szellemivé-válás (Durchgeistigung), az idő pedig a változó valóság sajátosan folyó alakulása, amelynek meghatározott kezdete van és e változások abszolút valóságos időmetszeteket adnak. Végző eredményében tehát a tudat híján nincs is idő, s ezt Brandenstein azzal véli közelebb hozni, hogy a térietlen alvásban átugorja tudatunk az átaludt időt, a tovafutó valóságot. És nem lenne eléggé thomistikus, ha nem az isteni teljes tudathoz utalná vég-eredményben a hiánytalan időképzetet...

Amilyen őszinte ez a metafizika, olyan erős hibában is leledzik: a tapasztalati világot összevési a valószínűsítésekkel, s feltételezésre ruház nagyobb bizonyosságot a valóval szemben.

Alapvetéseinek negyedik köteteként adta ki Művészetfilozófiáját. Jártassága ezen a nagy területen is majdnem mindenütt megvan. Egyes kérdésekben egyéni tapasztalatai is segítik. Hanem két régi kérdést is igazol: művészetfilozófiát nem lehet írni metafizikai alap nélkül, de a metafizika hiánya is itt mutatkozik meg leghamarább. A hiányos elvek, a hiányos kategóriák s a hálózatos hiányosságai ugyanis itt a szemünk előtt buknak meg, hiába mondja szerzőnk, hogy elvei még akkor is helyesek, ha az alkotások nem felelnének meg neki. Tíz év alatt, természetesen, fejlődés tapasztalható nála. Művészetfilozófiájának második kiadása arról tanuskodik, hogy szembe-nézett néhány problémával azóta s realizálta azokat, amennyire »hiánytalan» elvei engedték.

De ezek a kérdések annyira nem végső, nem alapvető, nem lényegi kérdések, hogy csak érdekességként emelkednek ki csevegő hangú Művé-

szetfilozófiájából. Az élet legmélyebb kérdéseit talán sohasem tette még fel úgy, ahogy minden bölcseletnek kötelessége volna. Nem istentagadás a bölcselet hivatása: ez igaz. De az is igaz, hogy kételkedés nélkül nincs kérdés. Kérdés nélkül nincs vizsgálódás, csak »lendületes« keresése annak, hogy miként lehetne beleszőni az élet eliramló tényeit az eleve hiánytalannak feltételezett abszolútum-fogalmazásunkba. Nem az Abszolútum feltételezése a hiba itt sem, de az, hogy valamely »abszolútum-fogalmazást« hiánytalannak tart, s csak e hiánytalan fogalmazás értelmében tart valamit értékesnek, igaznak, jónak, szépnek. Ez a »bölcséleti« magatartás sem meg nem lepődik, sem nem csodálkozik, sem nem kételkedik... Csak szövi a hálót a hiánytalanság hitében, hogy mindennek besoroztassanak rangosztály szerint... Néha vállveregető megbocsátás jár Platonnak, Kantnak, másoknak még az sem, amiért nem tudták, hogy eljön majd BBB, aki mindent előnt majd szóáradatával és kevesebb felelősséggel jelöli ki mindennek a helyét, mint a gyermek, mikor játék-szereit s az élő személyeket kedvére rendezi el a szobában...

A Művészetfilozófia második kiadásának előszavában említi, hogy az Akadémia nem adta ki másodszor a könyvét, s most népszerűbb alakban adja ki a Szent István Társulatnál. Ez a népszerűsítés azonban nem jelent világosságot és szabatoságot, hanem azt jelenti, hogy csevegő stílust igyekszik meghonosítani, nem kötik a forrás felhasználásának szokásai, megszabadítja magát a tudományos »igazolás« nehézkes kényszerétől és az áttekinthető beosztás pontosságától. Célja, hogy elméleti képben megrajzolja a művészet és szépség mivoltát. »A szépség mindig alkotó és alkotás szelleme, értelme, jelentése, csakúgy, amint a művészi alkotásról áll az, hogy mindig szép. Vizsgálódásunk tehát művészetfilozófia... Ez a hirtelen következtetés módszerré fejlődött nála, tüzetesebb igazolás híjján, kijelentésszerűen. De mond-e érdemeset? Kelt-e bennünk evidencia-élményt? Megfogja-e az érdeklődést? Ad szellemi tartalmat?

Az esztétikus »kénytelen feltenni az egész metafizikát.« »Igazolt metafizikai alap nélkül az esztétika levegőben lóg.« Az igazoltsága azonban annyi, hogy »a középkori skolasztika szervesen kifejlesztett aristotelizmusára« hivatkozik, s ennek nyomán »rendszeres átfogó munkát« ír az »érzeleméltette hon-»ról...« »az abszolutisztikus álláspont alapján«.

A művészet feltűnése c. fejezet nem terjed három oldalra, s ennyit mond: művészi az egész élet, ez tetszik benne. A szépség mivoltát már 30 oldalon fejtegeti, de csak annyiban jut tovább Kantnál, hogy »értelmezi« őt — a maga céljának megfelelően. Igyekszik kifeszíteni metafizikai hálójának fogalmait: sajátos, sajátnemű, egységesség, teljesség, szervesség, alakulati jelleg. Nem világos az sem, ha a szépséget az érzelmi kifejezés vonzóságának mondja, vagy ösmozzanatnak. Meggyőző erő híjján van az az állítás is: »az értékeket... csak egyszerűen elhiszünk és ennek az alapján egyszerűen elfogadjuk«. A szépség alakulat, de a szépségben értékelési mozzanat van. Ezt az elválasztást azonban nem tűri a thomistika, tehát ki kell jelentenie, hogy a dolgok értékessége »pozitív, reális meghatározottságuk... Valóság és érték egybeolvadásából következik, hogy az egyetemes művészi érték azonos a szépséggel.

A művészet világa már majdnem 90 oldalra terjed. E sok olvasottságra, rengeteg germanizmusra valló részben az a törekvése, hogy az eddigi megfigyeléseket az Istenre utaló határozmányok rangjaihoz viszonyítsa. Egymást érik itt a szószaporító kitérések, a bírálatok viszont nem eredetiek, bár olyan is akad. Kategórikus kijelentése, hogy az »Istenség befolyását kell a művésznak megmutatnia«... A szeretet határozmányából (tisztaság, világosság, összhang, szervesség) kibontakozható a tiszta művészetfilozófia... Így a művészet célja a mű, az »öncél«, de ezzel »a teremtet szellem fejlődése és Isten dicsőítése« is.

A művészet forrása c. fejezet nem fedi a címhez fűzött várakozást, de terjedős, néhol száz-szavas mondataiban érdekes vallomást tesz. »Éppen nem az ideának, a képzetnek az anyagba szemünket megtévesztő technikával való beleszövése a művészi érték hordozója«. Természetesen az érzelmet tartja a művészet forrásának. Az ízlés is érzelmi értelem, »a saját nemű érzelem sajátos értelme«.

A művészi kategóriák »legfontosabb területe« 45 oldalra terjed. A tisztaság, a bensőségesség, a vonzóság, másrészt a zárt teljesség (integritás), világosság (claritas) és egységesség, újabb oldalról a jellegzetesség, összhang és szervesség: a 3×3 kategória szerint meghatározott érzelem teljes és hiánytalan. A norma: alakíts és alkoss érzelmmel teljesen! Egybefolyik itt valóság, lényeg, érték, sőt: »különbség nélkül egyet jelent«. S ha eddig nem találtuk volna annak, kijelentésszerűen is meggyőző: »Ez a szépség és művészet egyetemes alkatára vonatkozó, legalapvetőbb művészetbölcseleti vizsgálódás«.

A művészi felfogás »beleézés« és »kiézés«... eladdig, amíg a képen »már nincs kiérezni való«. Az értékelés pedig »összeézés«..

A művész és alkotó tevékenysége »öskonceptióval kezdődik«, a középponti ideának intuitív megragadásával és az anyagba való átvitelével folytatódik. A képzelet az alkotó tevékenység képteremtő ereje, a tapintat a szeme, az érzelem a lelke... A szellemek rangsorát igen gyermeketeg módon állítja itt össze.

A művészetek fejezete 104 oldal. Értékes megfigyelések vannak benne, de semmitmondó meghatározások tarkítják. »A Művészet a saját nemű érzelem tárgyi hatása... érzelmi tevékenység... a szellem hatása.« A felosztás alapja a szellem hármassága: akarat, érzelem, értelem: képzőművészet, költészet, zene. Amit a költészetről mond, az annyira közkeletű, hogy a »karika« és a »deszperanto« szavak emelkednek ki belőle. A fő művészetek megint hármasságuk az akarat, értelem és érzelem irányában, hogy igazat adjanak a trinitológiának.

A műalkotás alapmozzanatai: rajz, kitöltés, ornamentika; dallamelem, melódia, ritmus; eszme, ábrázolás, veret... A tragédia, komikum, humor, »méltóság« lélekalkatáról csak a magabíró gondolattal tud számot adni — a teremtet és teremtő szellem elhatárolása mellett.

A stílus jellegzetes kifejezőség — kor, nép, egyén szerint.

Befejezése himnusz a szent s az Isten felé, megállapítván, hogy műve: »az Istent bíró léleknek ismételt leírt közvetlen tapasztalása«.

Igy felemelkedtünk az isteni szellem, az isteni összerezet konkrét tartalmú, teljes összepségéig...

Tragikus dolog a világ s az élet jelentésének fürkészése, s milyen gyermeki jámborság: építő kockával rakogatni. S milyen boldog sora van annak, aki ilyen könnyedén »felemelkedik az isteni szellem... teljes összepségéig... Ezért igazán érdemes sokszázoldalas Művészeti-filozófiát írni... Ambár az az érzésünk, hogy e mű első kiadásában a művészet járt nagyon rosszul, a második kiadás idejéig azonban sok szembesítést végzett el a szerző a művészi alkotások és ismertetések terén, — most tehát a címszó másik részére jár rá a rúd: a filozófia maradt ki a Művészeti-filozófiából.

A realizálás szándéka tetszetős. De ha mögötte ideátlanság s a plátoni mitoszvilág becsmérelése búvik meg, a realizálás pedig ama egyetlen rendszer, a thomizmus felé tereléssé szűkül: akkor elvesztette legnagyobb értékét.

A szellem himnusza is helyes, míg rendező elvnek és ható értékként tekintjük. De azt ma már igazán nem mondhatjuk, hogy a természet jelenségeit is »közvetlenül és csakis szellemi okok... hozhatják létre.»

Az élet beiktatása szükséges a metafizikában is. Nélküle az elmélet hatástalan marad. De az »élettel teljes sajátmű fok» olyan, hogy azt a biológusok sem látják — néha. E helyett az »élettel teljes» helyett az *életes*, az élettel teltség helyett pedig az *életesség* szavakat ajánlanók. Egyszerűbb, magyarosabb és a teltség metafizikai jelentését nem befolyásolja. Akkor aztán a legfőbb metafizikai érték világosan kifejezhető a *teljesség* szóval.

Helyes észrevétele, hogy az érzékelésben akarat, értelem, érzelem egyaránt szerepel. Aristotelés-szel szemben mondja, hogy »van akarat, amely nem törekszik: ilyen a tárgyat, hatását fenntartó akarat.» Ez pedig ugyancsak éber, megfeszített törekvés, amely állandó aktivitásban, lendületben van s hanyatlás és újrakezdés nélkül valónak látszik. Azaz törekvés-töredékei nincsenek, csak egy teljes-törekvése. Helyes, hogy az élet nem felemelő a poétikum nélkül. De ez aligha ejthető egybe a poétikummal, bár mi is hajlandók vagyunk a szépséget az életesség felé közelíteni, a fogyatékossgal szemben. Elevenségről s emberiességről beszélünk, mert magunkat s életünket visszük elgondolásainkba.

A műalkotás nem teljes valóság. A művész a látomást megelőző életményt fejezi ki, azt, amelyik az intuiciót keltette. Célja is ez. Ezzel természetesen a teljesedést, az élet többtételét munkálja, s így az alkotásoktól elvitathatatlan az értékeség. Éppen itt fonódik össze a valóság és érték s itt érnek a teljesedés vonalába. Ha a fántázia megnövelő hatalma beléjefonódik az alkotásba, néha meg is előzi az életet, elébe megy s ennyiben teremő jellegű a művészet s olykor az elmei koncepció is. Ebben még a teljesség legfelsőbb elvével sem ellenkeznek, noha magabizók.

Az ilyen közhelyeket elhagyhatta volna: a fogyatékos soha nem teljesértékű. Kategóriái igen esendők a művészetnél. A világosság relatív dolog. Az örömkeltő szintén. Néha jobban megragadnak a sejtelmes, fájdalmas szép-

ségek. A sejtelmes rezdülések, ütemek, vonalak közvetlenebbül ragadnak meg és nem a torzó kelti őket. Adyt pl. csak így lehet megközelíteni, csak annak nyílik meg, aki nem a kellemes, kész-világos és ilyes kategóriákkal közeledik feléje, hanem véleérző készséggel. Ugyanezt igazolja Brandenstein saját megfigyelése a sixtusi kápolna mennyezetképéről, s ez elvkorrekcióra ösztönözheti.

Amikor a drámát a viharhoz hasonlítja, a saját akaratlanságát megmondja példáz ellene. A dráma a lélekben keletkezik s nem szándékolt, nem akarat, de megállíthatatlan! Az akartság és a dráma nem egyek. Ha valamikor a kronos s az anankné vitték a dráma sodrát, ma sem szándékolja a hős az összeomlást s tragédiát. Példái közül a legegyszerűbb is rácsafol: Bánk igazán nem az akartságon s a semmis magabizáson bukik el, hanem felkorbácsolt érzelme megállíthatatlanságán, s éppen nagy értékei miatt tragikus, fájdalmas, megrendítő a bukása. A 2. kiadás hajlik is erre.

Nyelve. Művészetfilozófiájában említi Brandenstein, hogy »amikor költő vagy teoretikus a nyelv elégtelen kifejező ereje miatt panaszkodik, a hiány az ő nyelvi kifejezőképességében van.« Lássuk az övéit! Kijelentésszerűen ömlő szavai látszatra korlátlanúrnak mutatják e téren. Könnyű, nagyon is könnyű nyelv ez azonban, mert a filozófia kérdései elsiklanak szavai közül. A kétségek, a profétikus küzdelem s a mélyebb problémák fel sem vetődnek e patent beszavúságban. Mintha nem is érezné, hogy elsiklott a legnehezebb problémák mellett, alig-alig súrolva azok felületét. Száznál több különösséget húztam alá csak e művében. Grundlegungjaiban is vannak kifogásolni valók. Azt azonban mégis eltűri az, aki Hegel Vorlesungjain áttörte magát. Amde magyarul, a magyarossággal s a világossággal van baj! Lépten-nyomon'akkora körmondatokba bonyolítja az embert, hogy alig tud kikászolódni belőlük. És száz szón alul nem is adja ezeket. A Csongor és Tünde ragyogó nyelvét juttatja eszünkbe a maga bőségeivel. Csakhogy ott az a jelzőhalmozás kedves, a fantázia-buzogásához tartozik. Itt azonban vétek lesz belőle.

Elődei s lehetőségei. Ennek a filozófiának atyja Szent Tamás, aki Aristotelés parmenidési állandója körül alkotta meg valóban maradandó metafizikáját. Ehhez intette vissza híveit XIII. Leó pápa 1878-ban, a modern eltévelyedéseket ostromozó enciklikával. Ezt követte 1879 augusztusában az Aeterni patris, amelyben Szent Tamás bölcsességéhez való visszatérésre és annak legszélesebb propagálására szólítja fel híveit. A megindult filozófiai mozgalom jelentős állomáshoz érkezett Husserl-lel 1900-ban. A jelentőség kettős irányú, mivel két kézből ered az a törekvés, amit Husserl összefon. Első hatása volt rá Bergsonnak, de ezt az ő logoszokban mozgó elméje szétfolyó tapasztalásnak tartotta. Éppen a »jelenségek valóságának« lerögzítésére kereste és sürgette az apriori logika megalapozását. Ekkor fedezte fel Bolzanot, akinek Tudományelmélete az igazság érvényessége alapján építette fel a tiszta logika struktúráját. Valóságos mozdulatlan igazságösszeségre támaszkodik. Husserl ezt az érvénylogikát teoretikus tiszta logikává érleli azzal, hogy az *apriori logikum fölötté áll, előtte van a valóságnak is*, tehát a gondolkodás tényé-

vel vesződő pozitívizmus és a tapasztalati adatokra támaszkodó empirizmus is csak ez előfeltételekre támaszkodhatik. Ténynek, létnek és megismerésnek is előtte van az igazság. Ezen a vonalon követi őt és tér vissza mesteréhez is, Bolzanohoz: Pauler Akos. Husserl azonban mégis ragaszkodott ahhoz, hogy a valóság lényegeit, az egyedi valóságokat és jelenségeket is belé kell szőnünk ismereteinkbe. Ehhez tehát meg kell keresni őket. Megtalálásukhoz csak a szemlélet vezethette s a tudat segíthette. Am igazolásához s magatartásunk helyességéhez csak az *ápriori* logika rögzítő hatalma segíthet. Ezért Aristotelészhez s a skolasztika finom distinkcióihoz fordul, hogy *lényegszemléletét* valóságos, reális, pozitív alapokra fektesse. Ebben a realizálásban követi őt Brandenstein Béla br. Ő a fenomenológiának ahhoz az ágához csatlakozott, amelyiket fenti nyomokon Scheler és Peter Wust egyeztettek össze a thomizmussal. Az objektív léteszme nem hibáztatható szolgálatában áll ez a realizálás. A fenomenológia segítségével, olykor Fichte kategóriáival támasztja fel a trinitológiát. Lét és érvény összetartozását vallja. De nincs is további kérdése, bizonyára előre sem volt iránta kétsége. Hogy milyen ez a viszony? tán rá sem gondol s megoldottnak véli az utalással. Pedig az igazi metafizikai probléma még csak ezután következne. Így azonban formalizmusba fűlt, totikus maradt metafizikája is: jeléül annak, hogy semmilyen regresszus, semmilyen autotétikus redukció nem szöheti be a valóság lényegeit, míg ki nem emelte, ki nem váltotta azokat az elme. Minden filozófálást okvetlenül meg kell előznie ennek a kiváltó, kiemelő, intuitív munkának. Ezt a platonikus vonást nem tanulta meg Paulertől, sem Szent Agostontól, sőt a fenomenológusoktól sem. Gyötrő kétségek és kérdések között megint csak a meglátáshoz kell folyamodnia minden probléma felvetődése, kibontakoztatása és megoldása miatt. A lét és érvény kérdése is közelebb került volna a megoldáshoz, ha kérdéssé avatta volna, mert akkor eligazította volna a plátóni *mállon estin*, az inkább-létezés elve. Ennek s a szeretet és tevékenység összefonódásának nyomozásában többet használhatott volna még a *philosophia perennis*nek is.

Csakis ilyen gyermekes odaadásban, probléma-látások híjján érthető, hogy Kantot és Platont egyaránt lesajnálja, mint »gögös magabizókát.« Platon nélkül pedig nincs Szent Tamás, Kant nélkül nincs fenomenológia és nincs Brandenstein realizmusa. Csúcsok maradnák még akkor is, amikor a hegy lábát elporlasztotta az idő és elmosta a zivatar. Javítgatni kell ugyan őket, de akkor is csak az ő útjukat járjuk, ha látomásainkat gondolatokká, gondolatainkat filozófiává érleljük, vagy közöttük rendet teremtünk s elválasztjuk a lévőt a kellőtől, a szükségestől. Plátontól csak akkor térhetünk el, ha nem gondolkozunk, csak szövögetünk-bogozgatunk. Legyen az Bergson, vagy Einstein, Peter Wust vagy Brandenstein: csak véle hághat fel a heggyre.

Kincs Elek.

Illyés Gyula: Lélek és Kenyér. Kozmutza Flóra értelmességi és ösztön-vizsgálataival, Évszám nélkül. Nyugat kiadása. 262 lap.

Ez a könyv nem készült a tudomány szigorú módszere szerint, mert Kozmutza Flóra módszere is sok ponton szorúl revízióra. De a tudománynak mégis sok haszna lehet belőle, különösen a paraszti életrend lélektani ismerete szempontjából. Kétségtelen u. i., hogy Illyés sokkal közelebb tudott férközni a magyar paraszt belső alkatához, mint akármelyik elődje. Innen van, hogy a paraszti léleknek sok olyan kategóriáját vette észre, amelyet eddig alig ismertünk és főleg élesen világította meg azt az álláspontot, amelyen állva a magyar paraszt lelkéhez közelebb férközhettünk, Illyés Gyula a maga lelkének legmélyével kapcsolódott a magyar paraszt lelkébe s innen megállapításainak mélysége. Nemcsak kíváncsi volt a magyar paraszt lelkiségére s ezért közeledett feléje, hanem igazán szereti is ezt a lelket. Innen van sikere. Könyve értékes alkotás és méltó megbecsülésre.

Bartók György.

Mi a magyar? — Szerkesztette Szegfü Gyula. A Magyar Szemle Társaság kiadása. Budapest. 1939. — 556 lap.

Ez a könyv nem elégítette ki azt a nagy várakozást, amellyel széles körökben fogadták. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy az egyes tanulmányok írói — úgy látszik — nem voltak egy véleményen sem magára a problémára, sem a probléma megfejtésének módszerére nézve. Maga a szerkesztő is, amikor a »lirizálás« ellen kifakad, nem látta, hogy a léleknek egy bizonyos lírai kiállása nélkül a probléma maga nem fogható s még kevésbé fejthető meg. A kérdés megoldásához éppen azok férköztek a legközelebb, akiknek lelkéből ez a »lirizálás« nem hiányzott: költők, művészek, filozófusok. A kötetben egyesített tanulmányok is erre mutatnak. Az élen u. i. a Ravasz, Babits, Zolnai, Kodály és Gerevich értekezései haladnak. Ravasz a filozófus, a magyarság belső alkatában mélyrenató intuitióval olyan vonást lát meg, amelyet egyetlen tanulmány írója sem méltat: a magyarság a magyármivoltát sorsnak érzi; ebből magyarázható meg sok cselekedete és örök magatartása.

A magyar ember úgy érzi, hogy minden, ami vele történik, azért történik, mert ő magyar, Babits, ami találót itt a magyar jellemről mond, mint költő látja meg és mint költő mondja. Zolnait is a magyar nyelv belső alkatában elmerülni tudó intuitiója teszi képessé, hogy a nyelven keresztül a magyar lélek sajátos vonásait pillantsa meg. Kodály, mint a zene klasszikusa, ereszkedett a magyar lélek legmélyére és állapította meg a magyar zenéből a magyarság nagy lelki egységét. Ő állapítja meg, hogy a magyar zene világos, egyszerű s bizony a magyar nem is tudna lelkesedni az olyan alkotáson, amelynek értelmét órákig kell bogozni. A magyar lélek — úgy mond Kodály s ebben tökéletesen egyezik

Gerevich Tiborral — mindig a lényeget keresi s mindig idegenkedni fog az olyan művektől, amelyek a belső ürességet bonyolult külsőségekkel takarják, de olyanoktól is, amelyekben értékes lényeget labirintszerű külső rejt. (401. l.) A magyar zene mesteri elemzésén jut el a magyar lélek sok lényeges vonásának megállapításához és tesz különbséget mélyebb magyarság, sűrűbb, tömörebb magyarság és hígabb magyarság között. A művészi alkotások elemzésén, elmélyedő szemléletén kifejlő intuitio teszi képessé Gerevichet is arra, hogy a magyar művészet alkotásaiból megrajzolja a magyar lélek belső alkatát szinte végérvényesen. Kodály a német zenével veti össze a magyart, amikor a magyar zene jellemvonásait elemzi; Gerevich is a német és a magyar művészet egybevetése alapján mutatja meg, hogy a magyar lelket a nemes mértéktartás, a formák egyszerűsége és tisztasága, a tartalom világossága jellemzik. Ezek a jellemvonások teszik lehetővé, hogy a magyar műben minden legapróbb részlet is szervesen tagolódjék a nagy Egészbe. Ez a szerves beletagolódás a magyarság lelki alkatának kétségtől legbensőbb magva, amit már jól látott Arany János és az újabbak közül élesen hangsúlyoz Karácsony Sándor.

A könyv tartalmi részletei most nem érdekelnek. Reá kell azonban mutatnunk arra, hogy a magyarság lelki alkatának megállapítása csak annak fog sikerülni, aki egyfelől a magyar szellem alkotásait tudja finom beleérzéssel elemezni, másfelől pedig a tömörítő intuitióval a lélek alkotó aktuait tudja felszínre hozni. Ezért illeti itt az első szó az alkotó művészt, aki a maga alkotásába jelkének legjavát viszi. (V. ö. Dr. Hoffmann Edit meglepő és megható szavait Szinyei-Merse Majálisának magyarságáról! (Nyugat. 1940. 3. füzet.) A második szó pedig ezen alkotások hivatott interpretátoraié, hogy azután jöjjön a filozófus és nézze egységbe mindazt, ami a magyarság belső alkatának ismeretét teszi. Bonyolult a probléma s megoldását csak az tudja adni, aki a bonyolult szálakat fejteni és ismét egybefogni képes. De az is lehet, hogy jönni fog a Kodály magyarja, aki nem tölti bogozgatással idejét, hanem a gordiusi csomót egyetlen mesteri vágással metszi szét. Bartók György.

Sajtóhibajavítás.

A *Szellem és Élet* múlt évi utolsó (negyedik) számában a málnási Bartók György könyvéről szóló ismertetésben, a 184. oldal első kikezdésében alulról a 7. sorban (a James nézetéről szólva) a »nem elég, hanem csak» szavak helyett a helyes szöveg ez: »nem elég, hogy csak úgy...» A II. kikezdés 2. sorában *igaza* helyett *igazán* olvasandó.